

2. DISTRIBUCIÓ DE LA RENDA

2.1. INTRODUCCIÓ

La crisi econòmica està suposant un empitjorament significatiu dels diferents indicadors de benestar econòmic a les Illes Balears. Així, les darreres dades disponibles, corresponents al 2009, el primer any sencer de crisi econòmica, estimen que els ingressos per persona de les llars balears s'han situat en els 15.133 euros, cosa que representa una caiguda del 5,7% en termes nominals respecte del 2008. D'aquesta manera, el poder adquisitiu de les llars balears ha reulat per sota del disponible del 2005. En termes comparatius, els ingressos de les llars Balears estan per sobre de la mitjana nacional, +2,6%, si bé continua observant-se la tendència de reducció d'aquest diferencial positiu, que l'any 2003 era del 13,47%.

Quant a la distribució de rendes, les dades de l'Enquesta de condicions de vida (ECV) mostren que la caiguda mitjana dels ingressos s'ha concentrat entre la població amb menys recursos (quartils de renda 1 i 2), ja que els grups de major renda han aconseguit, fins i tot, augmentar els ingressos. Entre els principals elements explicatius d'aquesta evolució, s'hi troba el mercat de treball, ja que l'atur s'ha concentrat entre les llars amb menys recursos. Aquesta evolució desigual dels ingressos s'ha traduït en un empitjorament dels indicadors de desigualtat de la distribució de rendes. Així, si el 2007 el 20% de les llars més riques tenien 4,7 vegades més renda que el 20% de la població amb menys recursos, aquesta xifra s'havia elevat fins a 7,3 vegades en el 2009. En el mateix sentit, l'índex de Gini ha empitjorat un 18,6% en el 2009. En termes comparatius, els diferents indicadors de desigualtat (Gini, S80/S20, Atkinson) situen les Balears com un dels territoris amb majors desigualtats de rendes, tant en l'àmbit d'Espanya com del conjunt de països de la Unió Europea.

Quant als indicadors de pobresa es detecta que un 23,4% de les llars balears se situen en risc de pobresa, és a dir, 95.796 famílies, mentre que aquesta taxa se situa en el 20,7% en l'àmbit nacional. Aquests valors són també dels més alt dins l'àmbit espanyol i de la UE-27. En línia amb els resultats de desigualtat esmentats, la taxa de pobresa segueix una línia ascendent des de l'inici de la crisi econòmica: des del 16,9% en el 2007, al 22,3% en el 2008 fins al 23,4% en el 2009. Si tenim en compte la distribució dels fills, s'observa que un 33,6% dels fills menors de 16 anys viuen en famílies per sota del llindar de pobresa. Pel que fa a la pobresa extrema, aquesta se situa a Balears en el 12,6%, per sobre de la nacional, 9,8%.

A la memòria es destaca que la probabilitat d'estar per sota del llindar de pobresa ha augmentat amb la crisi econòmica per a les llars amb el cap de família desocupat. De fet, estar desocupat suposa que la probabilitat s'eleva fins al 36,5%, quan en el 2007 era del 27,5%. Un segon element important és que amb la crisi el fet de tenir una feina redueix la capacitat per evitar les situacions de pobresa, ja que la seva taxa de pobresa s'ha elevat entre aquests dos anys des del 12,5% al 17,7%.

Des de la Memòria de l'any 2002, el CES analitza els trets bàsics del benestar econòmic a les Illes Balears, tot fonamentant els resultats mitjançant l'estudi de les microdades de diferents fonts estadístiques elaborades per l'Institut Nacional d'Estadística (INE). Malgrat la coneixença de la situació econòmica dels ciutadans d'un territori, és una tasca sempre obligada el seu aprofundiment en un moment tan decisiu com el determinat per la crisi econòmica actual, de fet, és més necessària que mai. Sota aquest reconeixement, l'objectiu d'aquest informe de benestar econòmic és doble: d'una banda, se segueix l'esquema habitual d'anteriors edicions, i es descriu la situació del benestar, tant en termes de l'anàlisi del nivell i desigualtats de renda entre les llars a les Balears, com dels indicadors de pobresa. De l'altra, s'analitza l'impacte que la crisi econòmica, a través del mercat de treball, està

tenint en els indicadors de benestar econòmic a la societat balear.⁵⁷ De manera concreta, es mostra com el deteriorament del mercat de treball està afectant les llars Balears, i en determina la caiguda d'ingressos, l'augment de les desigualtats i l'increment del risc d'exclusió social.

La principal base de dades utilitzada és l'Enquesta de condicions de vida (ECV), que elabora l'INE. L'ECV està dissenyada per oferir informació harmonitzada sobre condicions de vida i exclusió social de les llars dels països de la Unió Europea.⁵⁸ Pel que fa a les dades d'Espanya, el nivell de desagregació territorial màxim és la comunitat autònoma. L'ECV es realitza a Espanya des de l'any 2004, i la corresponent a 2010 n'és la darrera onada disponible. En aquesta memòria s'ha utilitzat especialment la informació corresponent a l'any 2010, si bé per disposar d'un recorregut temporal també s'hi presenten dades per al conjunt del període 2004-2010. Val a dir que la informació d'ingressos de l'ECV es refereix sempre a l'any anterior, raó per la qual a la resta del document, quan es parli de l'ECV 2010, ens referirem a les dades de l'any 2009. D'aquesta manera, doncs, la informació disponible ja inclou el primer any sencer de crisi econòmica, fet que permet il·lustrar els efectes del canvi de cicle sobre el benestar econòmic dels illencs.

En línia amb memòries anteriors, la metodologia aplicada és la convencional en la literatura. Així, la informació d'ingressos de cada llar es refereix als ingressos monetaris nets, els quals s'han homogeneïtzat entre les llars i s'han dividit pel nombre de membres, d'acord amb l'escala de l'OCDE. Aquesta escala reflecteix l'existència d'economies d'escala com més gran és el nombre de membres a la

⁵⁷

Per a un estudi exhaustiu de la relació entre mercat de treball i benestar econòmic a Europa es pot consultar: European Commission (2011): "Employment and social developments in Europe 2011".

⁵⁸

Per a una exposició extensa de l'ECV i del seu paper per analitzar les condicions de vida en el conjunt de la Unió Europea es pot consultar: Atkinson, A.B. i Marlier, E. eds., (2010): "Income and living conditions in Europe". Eurostat, Statistical books.

llar.⁵⁹ Per això, d'ara endavant el concepte d'ingressos d'una llar s'utilitzarà com a sinònim dels ingressos totals per individu equivalent.

La resta de l'apartat sobre el benestar econòmic dels ciutadans balears s'ha estructurat de la manera següent: a l'apartat 2.2 es compara el nivell d'ingressos mitjans de les llars balears amb les de les diferents comunitats autònomes i de la UE-27, així com la seva distribució relativa; i l'apartat 2.3 es dedica a l'anàlisi de la pobresa relativa.⁶⁰

2.2. EL NIVELL I LA DISTRIBUCIÓ DE RENDES

En primer lloc es mostren alguns indicadors sintètics, tant de la situació central dels ingressos de les llars com de la seva distribució. El primer indicador de benestar econòmic fa referència al nivell mitjà d'ingressos per llar.

L'ECV estima que els ingressos mitjans de les llars balears foren de 15.133 euros, un valor lleugerament per sobre de la mitjana espanyola, 14.747 euros. En termes relatius els ingressos mitjans de les llars balears eren un 2,6% superiors als del conjunt espanyol. Amb comparació als ingressos de l'any anterior, les dades del primer any sencer de la crisi econòmica mostren una caiguda significativa del poder adquisitiu de les llars balears, des d'uns ingressos mitjans de 16.056 euros el 2008 a 15.133 euros el 2009, és a dir, una caiguda del 5,7% en termes nominals. Aquest descens és tan pronunciat que implica que els ingressos mitjans de les llars balears de l'any 2009 retrocedeixen més de quatre anys, fins al punt de situar-se per sota dels existents l'any 2005 (*vegeu els quadres III-13 i III-14*).

⁵⁹ En concret, els adults (14 anys i més) que no siguin el cap de família computen per 0,5 unitats, mentre que aquest darrer computa per la unitat. Per la seva banda, cadascun dels membres menors de 14 anys computen per 0,3 unitats.

⁶⁰ En l'elecció dels indicadors de desigualtat de rendes i de pobresa s'ha seguit l'informe de síntesi del 2002 de la Comissió Europea.

Quan es comparen els ingressos mitjans a les Balears i a la resta d'Espanya, s'observa com la caiguda ha estat superior que en el conjunt espanyol. De fet, mentre que els ingressos de les llars balears eren un 7,41% superior als de la mitjana espanyola el 2008, aquest diferencial positiu s'ha reduït al 2,6% el 2009. Les dades de l'ECV de l'any 2009 confirmen així la tendència observada en memòries anteriors per la qual, i amb independència de la posició del cicle econòmic, les Balears estan perdent el diferencial positiu respecte de la mitjana espanyola: s'ha passat d'uns ingressos superiors en un 13,47% el 2003 al 2,6% el 2009. Com es pot veure al quadre III-13, aquesta evidència també es palesa amb d'altres fonts estadístiques, com ara la Comptabilitat Regional d'Espanya o l'Enquesta de pressupostos familiars, ambdues també elaborades per l'INE. Per tant, i amb la prudència obligada, caldrà veure en onades futures si aquesta tendència s'estabilitza o si l'evolució real és situar-se per sota del conjunt espanyol.

Entre els diferents elements que expliquen la pèrdua d'aquest diferencial positiu en les rendes hi ha la caiguda del diferencial positiu de la taxa d'ocupació a les Balears. En efecte, sota l'evidència estructural, palesada en memòries anteriors, d'uns sous (i pensions) mitjans inferiors als del conjunt nacional, l'existència d'uns ingressos mitjans per llar superiors a les Balears s'expliquen històricament per una major creació d'ocupació. Com s'evidencia al quadre III-15, la taxa d'ocupació (és a dir, el percentatge de persones que treballen amb relació a les persones en edat de treballar) a les Balears és superior a l'espanyola, si bé el diferencial positiu es va reduint tendencialment, amb independència de la posició de l'economia illenca en el cicle econòmic. En la mesura que la capacitat de generació d'ocupació de les Balears convergeix amb la del conjunt nacional, necessàriament també ho han de fer els ingressos mitjans.

Un altre element rellevant per valorar l'evolució dels ingressos mitjans és l'impacte dels impostos directes i de les transferències socials rebudes pels

membres de les llars, ja que aquests il·lustren el paper redistribuïdor que pot tenir el sector públic. La informació oferta al quadre III-14 mostra que els ingressos mitjans abans d'impostos directes eren de 17.629 euros, cosa que representaria un tipus impositiu efectiu mitjà del 16,4%. Per la seva banda, el conjunt de transferències socials diferents de les pensions suposa un valor mitjà per llar de 1.193 euros, la qual cosa permet fer créixer els ingressos nets un 7,8%, tot il·lustrant la importància de les transferències socials per determinar la capacitat adquisitiva final de les llars.⁶¹ No hem d'oblidar que aquest és un efecte mitjà, de manera que l'afectació en les llars que les reben és molt superior en termes percentuals. Pel que fa a la comparació d'aquests efectes amb d'altres territoris i en línia amb el respecte que hem apuntat de la convergència de les llars balears i espanyoles, els valors amb relació a la mitjana espanyola dels ingressos bruts o dels ingressos nets sense transferències socials no suposen un canvi significatiu del diferencial respecte d'Espanya.

A banda de la capacitat adquisitiva mitjana, l'ECV ofereix informació per conèixer si aquesta, una vegada establertes les decisions de despesa, es tradueix en una capacitat folgada per poder estalviar i afrontar incerteses. Si observem els percentatges de llars amb capacitat per fer pagaments imprevists i de llars que arriben amb, com a mínim, algun tipus de dificultat a final de mes, es pot veure que, en línia amb els ingressos propers a la mitjana estatal, la capacitat de maniobra no difereix significativament dels valors del conjunt espanyol. Tanmateix, els valors apunten un deteriorament lleuger com a resultat de la crisi econòmica.

Una vegada comprovat que el nivell d'ingressos mitjans de les llars balears es reduí significativament l'any 2009, i a un ritme superior al de la mitjana

61

Val a dir, que l'impacte de les transferències socials en el 2008 fou del 6,1%, tot evidenciant l'efecte positiu i creixent dels estabilitzadors automàtics en la crisi econòmica.

espanyola, l'anàlisi del benestar econòmic requereix comparar la distribució dels ingressos.

Un primer element relatiu a la distribució dels ingressos és el fet d'analitzar si la reducció mitjana de les xifres d'ingressos abans comentada ha estat homogènia entre tota la població. Amb aquest objectiu s'han calculat per als anys 2007 i 2009 els ingressos mitjans dels quatre grups (quartils) entre els quals es va dividir la població, en què cada col·lectiu agrupa un 25% de les llars, des del quartil 1, que ajunta el 25% de les llars amb menys recursos, fins al quartil 4, que ajunta el 25% de llars més riques. En el [quadre III-15](#) es mostra com la caiguda d'ingressos se centra en els dos quartils de menors ingressos (amb caigudes del 16% i el 3,2% en els quartils 1 i 2, respectivament), ja que per als dos grups de majors ingressos s'evidencia un augment dels ingressos (+0,9% i +3,8%, respectivament). El mateix quadre presenta una desagregació de la situació laboral del sustentador principal de les llars, també ordenats en funció dels quartils de renda. El quadre planteja dos fets estilitzats addicionals: (1) l'augment de l'atur s'ha concentrat en el tram de llars amb menys recursos i (2) el fet de tenir una feina està esdevenint com un factor menys important per evitar situar-se entre les llars amb menys recursos.

En coherència amb memòries anteriors, l'indicador sintètic de referència per analitzar la desigualtat relativa de recursos és l'índex de Gini⁶². L'índex de Gini de les llars balears amb la mostra de l'ECV-2010 pren un valor de 0,345, que és superior al que s'obté per al conjunt espanyol (0,339), la qual cosa indica, per tant, una major desigualtat en la distribució de rendes entre les llars balears de l'ECV que no pas entre el total de llars espanyoles ([vegeu el quadre III-16](#)).

62

L'índex de Gini pren valors entre zero i la unitat. El valor zero correspondria a una distribució perfectament igualitària. És a dir que, per exemple, el 10% de població amb manco recursos tingués un 10% dels ingressos. El valor unitari ens indicaria que tots els recursos estarien en possessió d'una sola llar: la més rica. D'aquesta manera, com més baix és l'índex menor és la desigualtat relativa i a la inversa.

Així, l'índex de Gini de les Balears se situa entre els majors de totes les comunitats autònomes. La utilització d'altres indicadors, com ara l'Atkinson (0,5) o l'Atkinson (2), també ofereix una imatge semblant de major desigualtat relativa. En aquest sentit, és particularment important el cas de l'Atkinson (2), ja que aquest pondera especialment les diferències desfavorables per a les llars amb menys recursos, fet que mostra que comparativament les llars més pobres estan més distanciades de la mediana a les Balears que no pas per al conjunt espanyol. Si la comparació territorial es fa en l'àmbit dels països integrants de la Unió Europea, s'observa que el cas balear se situa, amb escreix, entre els majors de la UE-27. En concret, l'índex de Gini de l'any 2009 definiria les Balears com el tercer país amb major desigualtat de rendes a l'inici de la crisi econòmica. Si s'utilitza l'indicador que compara les rendes acumulades pel 20% de les llars més riques i el 20% de llars més pobres, s'obté que les llars més riques tenen 7,3 vegades més rendes que el 20% més pobre, un valor que també és molt elevat en comparació amb la resta de països europeus i que corrobora la major desigualtat de rendes a les Balears.

Des d'una perspectiva temporal, el valor de l'índex de Gini en el 2009 suposa un empitjorament d'aquest indicador entre les llars balears. En concret, el primer any sencer de la crisi econòmica ha suposat un creixement del 18,5% en la desigualtat de rendes, tot donant continuació al deteriorament de l'índex de Gini obtingut en el 2008 ([vegeu el gràfic III-5](#)).

La mateixa conclusió s'extreu de la comparació dels ingressos de la població amb més i menys recursos (S80/S20), en què l'any 2007 el 20% de les llars més riques tenien 4,6 vegades més renda que el 20% de les llars més pobres. En el 2009, aquesta diferència, era de 7,3 vegades. Si posam la comparació de la desigualtat a les Balears amb relació al succeït en els països europeus entre els anys 2007 i 2009, s'evidencia que la crisi econòmica ha tengut un efecte sobre la desigualtat de rendes molt més crític a les Balears que no pas a la immensa majoria de països europeus ([vegeu el quadre III-16](#)).

2.3. LA POBRESA RELATIVA A LES ILLES BALEARS

L'apartat segon sobre distribució de rendes s'ha dedicat a analitzar el conjunt de la població tenint en compte tant les llars amb més recursos com les de menys recursos. En aquest sentit, els indicadors utilitzats són sensibles, en major o menor mesura, segons l'avversió a la desigualtat implícita en cada indicador, a la situació de totes les llars. Aquest apartat, en canvi, es dedica a analitzar un grup més específic de població, com són les llars amb menys recursos. L'objectiu és determinar el percentatge (taxa) de llars amb un nivell de recursos per sota d'un llindar determinat, que està en relació amb el que es pot considerar el nivell de vida estès entre la població d'un territori, de manera que les llars per sota d'aquest llindar són considerades en risc de pobresa.

Com és obvi, l'establiment d'un llindar monetari concret és una tasca difícil, possiblement arbitrària, i que esdevé encara més complicada quan en l'anàlisi s'inclouen realitats socioeconòmiques diferents com les representades per les distintes comunitats autònomes o països. Per tot això, la metodologia adoptada en aquest apartat és l'estàndard en aquests tipus d'estudis,⁶³ és a dir, s'ha aplicat el concepte de pobresa relativa i no el d'absoluta.⁶⁴ D'aquesta manera, s'han considerat llars en risc de pobresa les que disposen d'un ingressos inferiors al 60% de la mediana de les llars del seu territori de residència.⁶⁵ En aquest sentit, cal fer notar que el que es calcula és el percentatge de llars de cada comunitat autònoma que té uns recursos inferiors a una xifra determinada. Si observam les dades de pobresa relativa, veim que la xifra llindar de referència és diferent a cada comunitat autònoma, que és més elevada en els territoris més rics i a l'inrevés ([vegeu el quadre III-17](#)).

63 Vegeu: INE "Estudio descriptivo de la pobreza en España. Resultados basados en la ECV 2004".

64 Entre els avantatges del concepte de pobresa relativa hi ha el fet que es té en compte que el cost d'accés a alguns béns i serveis és diferent en una societat rica que en una de pobra. A més, cal fer notar que l'enfocament de pobresa relativa engloba la pobresa absoluta.

65 Cal observar que la utilització de la mediana en lloc de la mitjana implica que únicament s'observaran reduccions en el nivell de pobresa si efectivament s'ha produït una redistribució de recursos en favor de la població pobra.

Així, mentre que aquest llindar se situa en els 8.409 euros a les Illes Balears, en el cas del conjunt espanyol, aquest llindar correspon als 7.818 euros. Com és obvi, per tant, la taxa de llars en risc de pobresa s'ha de calcular amb els valors de cada territori, ja que en cas contrari, si s'aplicàs el mateix valor per a totes les comunitats autònomes (per exemple, el llindar del conjunt espanyol), la taxa seria inferior en les comunitats riques i major en les pobres. Com que allò que es calcula és el percentatge de llars a la coa inferior, per analitzar les llars amb més pocs recursos els resultats s'acompanyen amb un indicador més restrictiu, que és el percentatge de llars amb ingressos per sota del 40% de la mediana, que és el que s'anomena en la literatura "la població en risc de pobresa extrema".

Els [quadres III-17](#) i [III-18](#) presenten el percentatge de llars que es troben per sota del llindar de pobresa relativa segons l'ECV amb dades d'ingressos del 2009. Dels quadres cal destacar sis fets: (1) El percentatge de llars en risc de pobresa és major a les Balears que en el conjunt espanyol (el 23,4 enfront del 20,7, respectivament), la qual cosa representa un total de 95.796 llars en aquesta situació l'any 2009 a les illes. (2) La taxa de pobresa de les Balears se situa com la segona més alta entre totes les comunitats autònomes, i no s'observa en l'àmbit autonòmic una correlació clara entre nivells de renda i taxa de risc de pobresa. (3) Amb comparació als valors de l'ECV amb dades d'ingressos dels anys 2007 i 2008, el percentatge de llars en risc de pobresa s'ha anat incrementant a mesura que la crisi s'ha anat intensificant. Així, les taxes de pobresa han augmentat des del 16,9% el 2007, al 22,3% el 2008 fins al 23,4% el 2009. (4) Quan la comparació es trasllada a l'àmbit europeu, el risc de pobresa de les Balears és el major entre tots els països de la Unió Europea, així com el que ha experimentat un major creixement des de l'inici de la crisi econòmica (*vegeu el quadre III-16*). (5) Si analitzam el component demogràfic dels individus membres de llars en risc de pobresa a les Balears i posam l'esment en els fills menors de 16 anys, s'observa que l'any 2009 el 33,6% dels fills vivien en llars en risc de pobresa. Aquest percentatge també ha anat augmentant al llarg de la crisi: 23,1% el 2007, 32,8% el 2008 i 33,6% el 2009.

(6) Quan la referència de renda és el 40% de la mediana, la taxa de risc de pobresa extrema se situa a les llars balears en un 12,6%, novament per sobre del valor nacional, 9,8%. La taxa de pobresa extrema també ha crescut el darrer any, des del 10,5% el 2008 al 12,6% el 2009.

Un darrer element és el dels elements sociodemogràfics que ajuden a situar-se amb ingressos per sota del llindar que marca el nivell de pobresa relativa. En aquesta memòria s'ha volgut fer esment en el paper jugat per l'activitat econòmica dels individus, i en especial en la situació laboral del cap de família com a principal perceptor d'ingressos d'aquesta. El [quadre III-18](#) mostra les probabilitats que una llar sigui considerada com a pobra en base a la situació laboral del cap de família. Per poder il·lustrar l'impacte de la crisi econòmica es comparen les dades per als anys 2007 i 2009.

Com s'ha comentat en memòries anteriors, com ara la del 2002, la situació laboral i el nivell d'estudis són variables que indiquen les diferències importants entre les llars per tenir un major o menor risc de pobresa. Així, les dades de l'any 2009 mostren que la probabilitat de pobresa per a les llars amb el cap de família desocupat és el doble que la d'aquelles en què el cap està ocupat. El mateix es pot dir en el cas del nivell d'estudis entre, per exemple, aquells amb estudis obligatoris i aquells altres amb estudis universitaris. Tanmateix, els fets més remarcables són dos. D'una banda, el trànsit a l'atur té un major pes a l'hora d'explicar la possible situació de pobresa de les llars, fet que hauria de fer pensar en el lligam entre atur i les prestacions assistencials. De l'altra, el fet de tenir feina no lleva que la probabilitat d'estar per sota del llindar de pobresa sigui alta, el 17,7% el 2009, i que hagi pujat entre el 2007 i 2009. Ambdós elements suggereixen que les polítiques socials haurien de caminar cap a fórmules més transversals.